

Uit onderzoek blijkt *Wetenschap & journalistiek tussen toren en straat*

'Wetenschappers hebben meer dan 126 plant- en diersoorten ontdekt in de Mekong-regio in Zuidoost-Azië. Onder de dieren zijn een kikker die zingt als een vogel en de Beëlzebub-vleermuis, die zo heet vanwege zijn duivelachtige uiterlijk.' Aldus een berichtje in *De Telegraaf* van woensdag 19 december 2012. Het vervolgde met de opmerking dat ter plekke ook 'een met zijn vinnen lopende vis' was gevonden en dat de ontdekkingen *dus* welhaast 'uit de ideeëndoos van een sciencefictionschrijver' leken te komen. De bron van dit alles werd *niet* vermeld.

Dat deed wél het *NRC Handelsblad* van diezelfde avond. Deze noemde ook weer andere dieren. 'Van een felgroene adder met rode, intimiderende ogen tot een minivisje van 20 millimeter groot en een tropische witte orchidee met een verleidelijk geel blaadje en holle stempel. Het Wereld Natuur Fonds bracht gisteren de ontdekking van 129 (*sic*, is 126) nieuwe soorten naar buiten, allemaal vorig jaar gevonden in het stroomgebied van de Mekong, in Zuidoost-Azië.'

Andere kranten (AD-bladen, *Noordhollands Dagblad*, *Dagblad van het Noorden*, *Metro*) kwamen met vergelijkbare berichten, in de meeste gevallen overigens gebaseerd op één en dezelfde bron: het ANP. Maar het had net zo goed een andere bron kunnen zijn. Want volgens Google werd het nieuws over de vondsten in de Mekong-delta binnen een etmaal wereldwijd door meer dan 20.000 websites en kranten overgenomen. Althans dat (22.600) was het aantal Google-hits* op donderdagochtend 19 december om 8.00 uur 's morgens, minder dan 24 uur nadat het WNF-rapport openbaar was gemaakt.

Nieuws dus, wereldnieuws zelfs. Maar was het dat ook?

Het enige juist antwoord is nee. Want wie even goed op de website van het WNF keek, kon zien dat er al in december 2008 een rapport gepubliceerd was waarin stond dat er in de Mekong-delta *per week twee* nieuwe dier- en plantsoorten worden gevonden en dat er sinds 1997 al meer dan duizend ontdekkingen waren

* Op het trefwoord 'Mekong', diverse steekproeven toonden aan dat het in bijna alle gevallen om genoemd onderzoek ging.

gedaan. In 2008 kwam de teller tot 163, in 2009 tot 145, in 2010 werden 208 nieuwe dier- en plantensoorten ontdekt en in 2011 126. Het eigenlijke nieuws was dus dat er in 2011 *minder* nieuwe dier- en plantsoorten in de Mekong-delta waren gevonden dan in voorgaande jaren.

Maar dat stond nergens.

Nieuws of public relations?

En nieuw? Wat is nieuw? In ieder geval kost het heel wat zoekwerk tussen ingewikkelde Latijnse en andere namen, minuscule kenmerkverschillen (een vlekje hier, een veer daar, een blad of een stengel) en uiterst gedetailleerde beschrijvingen van dit alles in gespecialiseerde tijdschriften te ontdekken wat er nu echt nieuw is aan de ene of andere vondst. Bovendien, wie heeft de tijd en capaciteit om dat te doen?

Neem de kikker die in het WNF-rapport* *Leptobrachium leucops* wordt genoemd en gekenmerkt wordt door zijn yin-yang iris – een witte boven- en zwarte onderkant. Alleen al het feit dat het beestje voorzien is van een chique Latijnse naam, wijst erop dat het niet helemaal nieuw is – zo'n naamgeving krijg je ten slotte niet in een paar dagen. En inderdaad, op zijn laatst in mei 2011 werd al over deze kikker gepubliceerd.† Voor tal van andere dieren uit de lijst geldt hetzelfde. Zo het veelkleurig visje dat naar de naam *Borarus naevus* luistert. Het is al sinds enige tijd verkrijgbaar in de siervissenhandel.

Waarom deed het WNF dan voorkomen alsof het hier om groot nieuws ging – in het persbericht overigens meer dan in het rapport zelf? Waarom namen de meeste media dit klakkeloos over? Wat was het nieuws – als dat er al was? En in hoeverre is dit geval kenmerkend voor de thematiek die, gezien alle beroering van afgelopen tijd jaar rond mannen als Stapel en Smeesters, sterk in de belangstelling staat: wetenschapsjournalistiek of, om het ruimer en juister te omschrij-

* Met de spannende titel Extra Terrestrial. Extraordinary new species discoveries in 2011 from the Greater Mekong.

† B.L. Stuart e.a.: The *Leptobrachium* (Anura: Megophryidae) of the Langbian Plateau, southern Vietnam, with description of a new species, in: Zootaxa 2804, 25-40.

ven 'communicatie over wetenschappelijk onderzoek in andere contexten dan de academische',* wetenschapscommunicatie dus.

Twee wetenschapsmodellen

Om met dat laatste te beginnen: wetenschapscommunicatie[†] is traditioneel gebaseerd op een positivistisch kennismodel – geen wonder dan ook dat haar wortels in Groot-Brittannië liggen. Dat model, ook wel omschreven als 'the science literacy model',[‡] steunt op drie pijlers:

1. dat het mogelijk is min of meer objectieve kennis te verwerven;
2. dat die kennis de gemeenschap ten goede komt;
3. dat het goed en nodig is dat zoveel mogelijk mensen in die kennis delen.

Deze kenmerken verklaren dat bij het positivistisch kennismodel een specifieke vorm van communicatie hoort. Deze is lineair, dat wil zeggen gaat van de toren naar de straat, om het zo maar eens te zeggen, en veronderstelt dat men op laatstgenoemde plek dankjewel knikt. In de toren beschikt men immers over het overzicht én de kennis waarover de straat maar wat graag óók wil beschikken.

Typend voor deze vorm van communicatie is de zogenoemde wetenschapspopularisatie, dat wil zeggen de vertaling van moeilijke zaken in gemakkelijke beelden ofwel torentaal in straattaal. Hoewel een dergelijke vertaling wetenschappers over het algemeen moeilijk valt, zijn er altijd voldoende journalisten en anderen die daartoe wél in staat blijken. Zij zijn (of waren) de intermediairs of, om in stijl te blijven, de loopjongens tussen toren en straat. Hun grote voorbeeld is James Gerald Crowther (1899-1963), vermoedelijk de eerste fulltime weten-

* Aldus de omschrijving van Nico Pritelli in een in 2003 in het Journal of Science Communication gepubliceerd artikel (<http://goo.gl/V8Pkj>). Zie ook Ann van der Auweraert en Cees van Woerkom: 'Postmoderne wetenschapscommunicatie: zijn wetenschappers er klaar voor?', in: Tijdschrift voor communicatiewetenschap 35 nr. 2 (2007), 158-175.

† Cees J. Hamelink e.a.: Interactieve wetenschapscommunicatie (Bussum 2004) en Martin Drenthen e.a.: Ethiek van de wetenschapscommunicatie (Amsterdam 2005)

‡ 'suggest that knowledge of particular scientific ideas and concepts is required for people to function well in a variety of cultural contexts. Scientific knowledge within this framework is generally portrayed as fixed and certain.' Aldus E.F. Einsiedel en B. Thorne, 'Public Responses to Uncertainty'. In: S.M. Friedman e.a.: Communicating Uncertainty. Media Coverage of New and Controversial Science (London 1999), 49.

schapsjournalist ooit en een man die gedurende meer dan een halve eeuw 'with science, though not in it'* verkeerde.

Hoewel het positivistisch kennismodel nog altijd leeft, heeft het sinds geruime tijd plaatsgemaakt voor een model dat democratischer en interactiever is, postmodern zo men wil. Volgens dit model is kennis niet langer iets dat door een bijzonder type mensen bewaakt wordt in een toren en evenmin iets dat onafhankelijk van mensen kan bestaan ('objectief', 'waar'). Volgens het postmodern model is kennis een levendig, sociaal fenomeen dat alleen als zodanig bestaat en betekenis heeft. Hiermee onderscheidt het postmoderne model zich niet volledig van het positivistische. Dat gaat er immers eveneens van uit dat kennis de gemeenschap ten goede komt. Maar het postmoderne model ontkent het monopolie van de wetenschap evenals de klassieke objectiviteit.

Terwijl wetenschapscommunicatie in eerstgenoemd model geheel vanuit wetenschap en wetenschappers wordt bekeken, is het perspectief in het tweede model ruimer en hecht veel belang aan zowel de receptie als het maatschappelijk effect van onderzoek. Hiermee verschuift de klemtoon.†

Wetenschapscommunicatie

Het postmoderne kennismodel verplicht de wetenschap het maatschappelijk debat te zoeken en haar resultaten c.q. functioneren in straattaal te vertalen. Omdat wetenschappers hiertoe over het algemeen onvoldoende in staat bleken, werden binnen korte tijd aan zo goed als alle universiteiten en faculteiten communicatie-afdelingen toegevoegd. Zij vormden een professionele en permanente brug naar de straat. Die brug werd in de loop van jaren zo breed en zo vaak belopen dat het onderscheid tussen toren en straat inderdaad almaar kleiner werd.

* De titel van Crowthers autobiografie uit 1970 luidt *Fifty years with [niet: in] Science*. Over hem zie J.J. Gristock: 'J.G. Crowther, Kuhn and systems of mediation. An examination of the science-journalism-innovation relationship', in: *Public Understanding of Science* 2013 (nog niet verschenen, <http://goo.gl/4U1wl>).

† Robert A. Logan: 'Science Mass Communication. Its Conceptual History', in: *Science Communication* 23 nr. 2 (2001), 135-163. Zie ook Esa Väliverronen: 'Science and the media: changing relations', in: *Science Studies* 6 (1993), 23-34.

In dezelfde periode dat universiteiten communicatieafdelingen oprichtten, maakte ook de journalistiek ingrijpende ontwikkelingen door. Die ontwikkelingen zijn onmogelijk in enkele woorden samen te vatten maar hebben in ieder geval van doen met zaken als toenemende concurrentie, commercialisering, versnelling ('hypes'), verbreding (groeïende aandacht voor human interest) en groeiende invloed (media als macht).

Genoemde ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat wetenschap en samenleving in de afgelopen – zeg – vijftwintig jaar almaar sterker op elkaar betrokken zijn geraakt. Deze ontwikkeling past bij de toenemende democratisering en horizontalisering van de samenleving.

Maar er liep vanzelfsprekend ook heel wat fout. Wetenschappers, communicatieafdelingen en journalisten dragen daarvoor elk op hun manier verantwoordelijkheid. Eerstgenoemden onder meer door zich te laten verleiden tot onhoudbare uitspraken.* Communicatieafdelingen door in persberichten de krenten uit de pap te halen en zaken aldus soms mooier of spannender voor te stellen dan ze zijn. Journalisten tot slot door alle klemtoon te leggen op het belangwekkende en opzienbarende dat 'uit onderzoek blijkt' – met voorbijgaan aan routine, nuances en de vele voorbehouden die wetenschap per definitie eigen zijn, met voorbijgaan ook aan de traditionele plicht feiten te checken, uitspraken te controleren en bronnen na te gaan.

Door een aantal opzienbarende affaires is de wetenschap in afgelopen jaren zo op straat komen te liggen dat het soms lijkt alsof zij alle prestige is kwijtgeraakt

* Het meest bekende voorbeeld hiervan is Nederland is de affaire Buck. Deze begon in april 1990, aan de vooravond van een publicatie in het Amerikaanse tijdschrift Science van een artikel van Henk Buck en Jaap Goudsmit over de ontdekking van een nieuw medicijn tegen aids. Deze ziekte eiste destijds vele doden en stond volop in de aandacht. Ontdekking van een medicijn was dan ook groot nieuws en ging over heel de wereld. Maar Buck maakte op genoemde vooravond in het NOS-nieuws een enorme fout door op een voor de hand liggende journalistieke vraag een onwetenschappelijk antwoord te geven:

'u gaat ervan uit dat over enkele jaren aids tot het verleden behoort?'

'daar ga ik eigenlijk wel van uit, ja'

Het was 't begin van een deconfiture. Binnen enkele dagen was duidelijk dat Buck zijn mond voorbij had gepraat, dat het onderzoek nog in de kinderschoenen stond, ja zelfs nog lang zover niet was en wellicht nooit zover zou komen. Het betekende het einde van de carrière van een man die als een van de briljantste van zijn tijd, ja zelfs Nobelprijskandidaat werd beschouwd.

en de toren voorgoed is geslecht. Vandaar de recente rapporten over het functioneren van wetenschap en de wijze waarop deze in de openbaarheid wordt gebracht of dient te worden. Omdat dergelijke rapporten* over het algemeen vanuit en door de wetenschappelijke wereld worden geschreven, besteden zij nauwelijks of geen aandacht aan de rol van de media.† Ook besteden zij weinig aandacht aan de rol van voorlichters. Dat laatste is weliswaar begrijpelijk (voorlichters worden immers geacht in dienst te staan van hun broodheren, in dit geval de wetenschap) maar ook onterecht. Voorlichters hebben bewust/onbewust een eigen programma.

De nog altijd geringe aandacht van de wetenschappelijke wereld voor de rol van intermediairs in het functioneren van wetenschap is deels te verklaren vanuit een aan de universiteiten nog altijd levend positivistisch kennis- en communicatiemodel. Een moderner kennismodel zou meer aandacht besteden aan de wijze waarop media en eventueel communicatieafdelingen met wetenschappelijke informatie omgaan.

Ditzelfde kennismodel erkent ook de verantwoordelijkheid van de journalistiek. Zij zou wetenschappelijk onderzoek net zo tegemoet moeten treden als elk ander maatschappelijk fenomeen. Maar is dat zo?

Drie vragen & tweehonderdvijftig artikelen

Vandaar de in dit paper gestelde vraag – de eerste in een reeks vervolgvragen over de grens tussen wetenschap en journalistiek: valt er in zijn algemeenheid iets te zeggen over de wijze waarop media met wetenschappelijke informatie omgaan? Deze vraag is om te beginnen onderzocht aan de hand van alle artikelen met de uitdrukking ‘uit onderzoek blijkt’ die in de periode 1 oktober 2011 - 1 oktober 2012 gepubliceerd werden in een drietal kranten (het aantal vermeldingen in andere kranten staat in onderstaande tabel), te weten *De Telegraaf*, het

* Bedoeld zijn met name Universiteit van Tilburg: Interim-rapportage inzake prof. dr. D.A. Stapel (2011) en Erasmus Universiteit Rotterdam: Rapport Onderzoekscommissie Wetenschappelijke integriteit (2012).

† Een gebrek dat m.b.t. de Nederlandse situatie overigens ruimschoots goed wordt gemaakt door het werk van Hans van Maanen (o.m. *Je reinste wetenschap*, 2012) en Frank van Kolfschoten (*Ontspoorde wetenschap*, 2012).

De Stentor (Vendor Group File) (387)
 Dagblad van het Noorden (134)
 De Gelderlander (124)
 Brabants Dagblad (110)
 De Twentsche Courant Tubantia (96)
 Dagblad De Limburger (93)
 De Telegraaf (92)
 AD/Haagsche Courant (90)
 Eindhovens Dagblad (86)
 BN/Destem (84)
 Leeuwarder Courant (83)
 AD/Rotterdams Dagblad (78)
 AD/Utrechts Nieuwsblad (67)
 Noordhollands Dagblad (67)
 Limburgs Dagblad (66)
 AD/Groene Hart (65)
 Provinciale Zeeuwse Courant (65)
 AD/De Dordtenaar (62)
 De Stentor/Zutphens Dagblad (62)
 NRC Handelsblad (62)
 De Volkskrant (59)
 AD/Rivierenland (57)
 AD/Algemeen Dagblad (55)
 Trouw (55)
 Nederlands Dagblad (53)
 Reformatorisch Dagblad (53)
 Haarlems Dagblad (52)
 AD/Amersfoortse Courant (51)
 Het Financieele Dagblad (48)
 De Stentor/Veluws Dagblad (44)
 Het Parool (42)
 De Gool- en Eemlander (35)
 Metro (NL) (33)
 NRC.NEXT (31)
 Leidsch Dagblad (29)
 Spits (22)
 Alphen.cc (19)
 Dagblad De Pers* (19)
 IJmouder Courant (17)
 Boerderij Vandaag (13)
 Almere Vandaag (8)

Dagblad van het Noorden en het *NRC Handelsblad*.

In totaal waren dat er zo'n 250. Bij elk artikel werden dezelfde vragen gesteld:

1. wordt het onderzoek nader genoemd?
2. waarop is de informatie gebaseerd?
3. wordt de informatie gecontroleerd?

Ook werd gelet op het *type* wetenschappelijke berichten dat door de genoemde media wordt opgepikt. Valt daar iets meer over te zeggen? Tot slot wordt op basis van de uitkomst van dit kleine onderzoek geprobeerd iets meer te zeggen over de eerder met betrekking tot het nieuws van het WNF gestelde vragen.

Bij deze methode past overigens wel veel voorbehoud. Om te beginnen wat betreft de betrouwbaarheid van LexisNexis. Het is eenvoudig daaruit artikelen met nader omschreven woorden of zinnen te halen. Maar hoe betrouwbaar en/of volledig is deze database? Daarover is het laatste woord nog niet gesproken.*

Dan is er vanzelfsprekend de representativiteit van de steekproef. 250 artikelen in slechts drie kranten over een periode van één jaar is niet representatief. Meer dan een indicatie kunnen ze niet leveren.

Problematisch ook is de gekozen zinsnede 'uit onderzoek blijkt'. Veel vaker dan deze namelijk komt de zinsnede 'uit onderzoek

* Zoals ook al blijkt uit het feit dat het aantal hits niet altijd hetzelfde is, het verschil is klein maar de ene dag kan LexisNexis een ander aantal resultaten geven dan de andere (91/92 voor De Telegraaf en 65/62 voor NRC Handelsblad bijvoorbeeld). Zie over de (on)betrouwbaarheid van LexisNexis ook David Deacon: 'Yesterday's Papers and Today's Technology. Digital Newspaper Archives and 'Push Button' Content Analysis', in: *European Journal of Communication* 22 (1), 5-25.

van' voor, in *De Telegraaf* in genoemde periode bijvoorbeeld 367 keer (versus 92 keer de zinsnede 'uit onderzoek blijkt'). In verreweg de meeste gevallen wordt dus op z'n minst iets over de bron vermeld. Uit een steekproef blijkt echter dat de vermelding in ieder geval in *De Telegraaf* zelden verder gaat dan 'een neuroloog', 'accountants' of een slechts met naam genoemde belangenbehartiger ('verzekeringsmakelaar Aon').

Tot slot blijkt dat de frase 'uit onderzoek blijkt' in lang niet alle gevallen iets zegt over de journalistiek van de krant. Dat geldt bijvoorbeeld de keren dat een derde deze frase in een interview gebruikt of wanneer hij in een ingezonden brief staat. In dat geval is hij, tenzij het gaat om een interview met de onderzoeker zelf, niet meegeteld (*ongeldig*).

Niettemin is het verdedigbaar dat op basis van die 250 artikelen met één en dezelfde zinsnede in drie kranten iets meer gezegd kan worden over de omgang van Nederlandse media met wetenschappelijke informatie, in het bijzonder met betrekking tot de eerder gestelde vragen. Dit temeer omdat blijkt dat in de kranten van zoiets als een patroon sprake is.

De Telegraaf

Om te beginnen de kleine honderd (92) artikelen in *De Telegraaf*.* Het patroon is volstrekt duidelijk. In verreweg de meeste gevallen wordt niet vermeld op welk onderzoek de informatie is gebaseerd. Ook blijft onduidelijk waar de informatie over dat onderzoek vandaan komt. En van controle (hoor-wederhoor) is bijna nooit sprake.

Laat ik deze constatering illustreren met een aantal voorbeelden, om te beginnen met een artikeltje op pagina 7 van de dagkrant van 22 september 2012 over extravert taalgebruik. In dat artikeltje wordt verteld dat uit onderzoek blijkt dat iemand door zijn spreekwijze een persoonlijkheidsstructuur verraadt.

*Pas op met wat je zegt, want je woordkeuze zegt meer over jou dan je denkt. **Uit onderzoek blijkt** dat een extravert persoon sneller, luider en gevarieer-*

* Zie ook bijlage 1

der in toonhoogte spreekt, dan een introvert persoon. Ook gebruikt hij minder lidwoorden en ontkenning. Extraverten gebruiken een abstractere taal: ze zeggen niet precies wat ze zien, maar interpreteren de situatie. Dit leidt tot minder concreet taalgebruik, zoals een veelvuldig gebruik van bijvoeglijk naamwoorden en gedragsbeschrijvingen. Introverten houden het vaker bij feitelijke uitspraken, om discussie te voorkomen.

Nu zou je verwachten dat een dergelijk artikeltje uitzonderlijk is maar dat is niet zo. Tal van andere artikelen zijn van eenzelfde nietszeggendheid: dat over alcoholgebruik onder jongeren bijvoorbeeld (24 mei 2012), het laptopgebruik bij jongeren (6 aug. 2012) en de neiging van baasjes hun huisdieren in crisistijd meer te vertroetelen dan normaliter (17 sept. 2012).

Typerend voor De Telegraaf is genoemd artikel over alcoholgebruik. Het is eveneens niet alleen kort maar ook kort door de bocht.

Het aannemen van de nieuwe drank- en horecawet door de Eerste Kamer geeft goede aanknopingspunten om het drankgebruik onder jongeren terug te dringen.

Zo bepaalt de wet dat jongeren onder de 16 geen alcoholhoudende dranken meer mogen bezitten. Het verbod komt boven op de oude regeling waarbij er al geen drank mocht worden verkocht aan deze categorie nog kwetsbare jongeren.

Maar papier is gewillig. Of de wet werkelijk een verschil gaat maken, moet nog blijken. Immers handhaving is daarbij van cruciale betekenis. Nu al hebben toezichthouders het moeilijk om de verkoop aan jongeren tegen te gaan. Te bezien valt of het lukt om het bezit terug te dringen. Zeker omdat de toezichthoudende taak vanaf 1 januari aanstaande in handen komt van de gemeenten.

*Belangrijker is nog dat er snel wordt doorgeschakeld om de wet verder aan te scherpen. Immers **uit onderzoek blijkt** steeds weer dat alcoholgebruik onder jongeren veel schadelijker is dan voorheen gedacht. Vooral onder degenen die zich wekelijks volgieten, is er snel sprake van blijvende hersenschade en neiging tot alcoholisme op latere leeftijd.*

Onze jeugd zou er dan ook bij gediend zijn dat de leeftijdsgrens waarop men vrijelijk over alcoholhoudende drank kan beschikken met spoed wordt opgehoogd naar ten minste 18 jaar.

In dit laatste geval is het standpunt van de krant duidelijk. En de verwijzing naar het niet verder genoemd wetenschappelijk onderzoek dient ertoe dat standpunt kracht bij te zetten.

Dagblad van het Noorden

Hoewel LexisNexis aangeeft dat er in genoemde periode in het *Dagblad van het Noorden* 134 artikelen met de uitdrukking 'uit onderzoek blijkt' hebben bestaan, is het werkelijk aantal heel wat lager. Dat komt doordat de database – opnieuw een teken van de relatieve betrouwbaarheid – de artikelen in de regionale edities van de krant apart telt, met als gevolg dat één en hetzelfde artikel meerdere keren kan voorkomen. In een enkel geval ('Luchthaven groeit mee met verlenging', over luchthaven Eelde, 5 mei 2012) staat hetzelfde artikel maar liefst zeven keer in LexisNexis. Twee, drie of vier keren komt herhaaldelijk voor. Vandaar dat het juiste aantal artikelen in het *Dagblad van het Noorden* met de zinsnede 'uit onderzoek blijkt' net even boven de honderd ligt.

Bij het *Dagblad van het Noorden* zien we hetzelfde patroon als bij De Telegraaf.* Het onderzoek wordt niet vermeld. Evenmin wordt verteld op basis waarvan kennis over het onderzoek is verkregen. En van controle is geen sprake.

Hierbij past wel een kanttekening die maakt dat een dergelijk gebrek aan informatie in een regionale krant minder opvallend en kwalijk is dan in een landelijk blad. In vele gevallen namelijk lijkt nadere informatie over een onderzoek niet nodig omdat het over zo'n klein detail gaat dat er geen twijfel kan bestaan over de bron. Een voorbeeld hiervan is het bericht van 7 maart 2012 over een wijk in het Oldambtse dorp Blauwestad:

Het geld voor het nieuwe Havenkwartier in Blauwestad moet rollen. Gedeputeerde staten doen de aftrap. Ze willen 594.000 euro beschikbaar stellen.

Aan de boorden van het Oldambtmeer komt een boulevardachtig gebied met horeca, watersportvoorzieningen en een strand.

Activiteiten op een evenemententerrein moeten reuring opleveren.

*De provincie gaat het gebied verder recreatief ontwikkelen. Onder het motto: zien doet kopen, hoopt de provincie (die in Blauwestad projectontwikkelaar is) mensen te interesseren voor een kavel. **Uit onderzoek blijkt** dat er behoefte is aan een prettig gesitueerde ontmoetingsplek.*

In totaal wordt in het Havenkwartier 1,9 miljoen euro geïnvesteerd.

* Zie bijlage 2

Nader onderzoek naar de honderd artikelen in het *Dagblad van het Noorden* leert verder dat de verwijzing naar onderzoek een groot aantal keren door derden gebruikt wordt als een vorm van PR. Iemand wordt geïnterviewd, een bedrijf of instelling stuurt een bericht. De persoon of organisatie in kwestie heeft een belang. Om dat te bevorderen wordt naar zogenoemd objectieve factoren verwezen: 'uit onderzoek blijkt'. De krant neemt dit zonder verder commentaar over. Een goed voorbeeld hiervan is het bericht op 13 december 2011 over de te hoge waterschapslasten. De bron van het bericht is de Vereniging Eigen Huis.

Volgens de belangenorganisatie moeten huiseigenaren nu al veel te veel betalen voor 'droge voeten en schoon water'. Gemiddeld betalen Nederlandse woningbezitters momenteel 313 euro per huishouden.

*"Omdat de waterschappen onvoldoende samenwerken met gemeenten en drinkwaterbedrijven, blijven concrete kostenbesparingen uit", schrijft Eigen Huis. "Daardoor stijgen de tarieven jaarlijks alleen maar verder." **Uit onderzoek blijkt** dat burgers jaarlijks 550 miljoen euro te veel aan schoon water betalen, stelt de belangenvereniging.*

"Dat is maar liefst 75 euro per huishouden."

NRC Handelsblad

Het *NRC Handelsblad* gaat in de 62 artikelen* waarin de uitdrukking 'uit onderzoek blijkt' voorkomt volstrekt anders om met wetenschappelijke informatie dan *De Telegraaf* en het *Dagblad van het Noorden*. Weliswaar vindt ook in deze krant zelden controle plaats, het onderzoek wordt over het algemeen duidelijk vermeld. Vermeld wordt gewoonlijk ook op basis waarvan de informatie over het onderzoek wordt verkregen.

Een door het *NRC Handelsblad* veelgebruikt procedé is dat van het interview met de onderzoeker. Op deze wijze is de bron vanzelf gegeven en het onderzoek vermeld.

Dit betekent niet dat er in het *NRC Handelsblad* geen 'slechte' berichten over wetenschappelijk onderzoek staan – zoals er in *De Telegraaf* en het *Dagblad van het*

* Zie bijlage 3

Noorden ook goede berichten staan.* Het betekent dat de omgang met wetenschappelijk onderzoek in deze krant over het algemeen anders is. Ook in dit geval mag een voorbeeld verduidelijken wat bedoeld wordt.

Op 20 december 2011 publiceerde het NRC Handelsblad een artikel over de kleur van de kleding van voetbalkeepers. 'Sommige keepers lijken door te slaan in hun kledingkeuze,' begon het. **'Uit onderzoek blijkt** dat de shirtkleur - met name rood - kan helpen om spitsen af te leiden.' In het vervolg van het artikel werd eerst iets verteld over de kleding van keepers tijdens de wedstrijden van voorgaand weekend. Ook werd verwezen naar een relevante uitspraak van de doelman van de Engelse club Chelsea. Daarna volgde informatie over een onderzoek van de Britse universiteit van Chichester uit 2010.

Zij lieten veertig spelers allen twintig strafschoppen nemen tegen meerdere doelmannen, die geregeld van kleur shirt wisselden. Kleur bleek van invloed. Slechts 54 procent van de strafschoppen resulteerde in een doelpunt wanneer een keeper met een rood shirt op doel stond, tegen 69 procent (geel shirt), 72 procent (blauw shirt) en 79 procent (groen shirt).

Het bericht wordt nog mooier doordat de journalist (Steven Verseput) contact opnam met een van de onderzoekers en citeert uit een mailwisseling. Vervolgens spreekt hij een voetbalhistoricus die vertelt sinds wanneer keepers kleurige kleding dragen en komt met nog meer informatie, onder meer over de invloed van de commercie op de shirtkleur.

Al met al een artikel dat niet alleen veel informatie verschaft maar ook goed gebruik maakt van wetenschappelijk onderzoek. Hierbij moet overigens wel vermeld worden dat het bijna 1200 woorden lang is terwijl het bij de gegeven voorbeelden uit *De Telegraaf* en het *Dagblad van het Noorden* om artikelen van niet meer dan een paar honderd woorden gaat. Beschikbare ruimte speelt dus ook een rol bij de wijze waarop wetenschappelijk onderzoek in de media terecht komt.

* Een slecht voorbeeld in het NRC Handelsblad is het artikel over tv voor honden op 22 nov. 2011, een goed voorbeeld in *De Telegraaf* is het artikel *Bijslapen maakt dikker* van 4 mei 2012 (interview met promovenda).

Conclusies?

Hoewel het, zoals reeds beweerd, te ver gaat om op basis van een klein onderzoek als het bovenstaande conclusies te trekken over de omgang van Nederlandse media met wetenschap, kan wel *iets* gezegd worden.

Om te beginnen – niet verrassend – dat er grote verschillen bestaan tussen verschillende media. Regionale kranten hebben ander nieuws dan landelijke en verwijzen daarom veelal naar een ander soort onderzoek: lokaal of regionaal. Een dergelijke verwijzing stelt andere eisen. Bij de landelijke kranten zijn er simpelweg kwaliteitsverschillen. Het *NRC Handelsblad* is ook wat betreft de berichtgeving over wetenschap, ook in de dagkrant, een volstrekt ander soort blad dan *De Telegraaf*. Dit is natuurlijk niets nieuws maar toch. Het verplicht tot grote voorzichtigheid bij algemene uitspraken over ‘de media’ en in dit geval de journalistieke berichtgeving over wetenschappelijk onderzoek.

Een tweede conclusie zou kunnen zijn dat kranten over het algemeen niet de neiging hebben om de resultaten van wetenschappelijk onderzoek tegen het licht te houden. Dat doet ook het *NRC Handelsblad* niet.

Je zou kunnen zeggen: waarom zouden ze? Kranten doen niets anders dan melden wat in de samenleving voorvalt en als dat vooral de wetenschap betreft, dan melden zij dus wat zich op dat gebied afspeelt.

Niettemin is de neiging met wetenschappelijk onderzoek niet snel te doen wat op andere gebieden gebruikelijk is - hoor en wederhoor toepassen – opmerkelijk. Het verschil kan een aantal redenen hebben.

Een daarvan is dat wetenschappelijk nieuws niet het belang heeft dat ander, bijvoorbeeld politiek nieuws wel heeft. Een tweede reden zou kunnen zijn dat het journalisten over het algemeen aan de in dit geval voor hoor en wederhoor noodzakelijke kennis ontbreekt. Een derde, hieraan verwante reden is tijdgebrek. Maar het is vermoedelijk de vierde reden die het meest veelzeggend is: het nog altijd bestaande respect voor ‘wetenschap’. Wat ‘uit onderzoek blijkt’ is waar. Het is niet nodig daar verder nog vraagtekens bij te zeggen.

De status van de wetenschap heeft in afgelopen jaren echter nogal wat deuken opgelopen. Je zou daarom verwachten dat berichten waarin zonder meer geschreven wordt dat 'uit onderzoek blijkt' tot het verleden behoren. Dat is dus niet het geval.

Wetenschap als pr-tool

Uit recent onderzoek in Groot-Brittannië, Nederland en elders is gebleken dat de journalistiek in de afgelopen jaren steeds sterker onder invloed is komen te staan van personen of instellingen met belangen – pr-medewerkers, spindoctors, voorlichters.* Die druk wordt door de economische crisis en de toenemende misère in het journalistieke veld nog versterkt.

Hoewel journalisten zich goed bewust zijn van de druk die uitgeoefend wordt door belangenbehartigers zijn zij er lang niet altijd tegen bestand – én willen dat vermoedelijk ook niet altijd zijn. Daarvoor ontbreken simpelweg tijd en mogelijkheden.

De overname van pr-berichten als nieuws wordt eenvoudiger naarmate:

1. het belang van het bericht afneemt
2. de amusementswaarde ervan toeneemt
3. zo ook de betrouwbaarheid van de bron.

Veel wetenschappelijk nieuws is niet direct van maatschappelijk belang. Dat geldt zeker berichten over nieuwe diersoorten in een gebied waarvan de meeste Nederlanders vermoedelijk niet eens weten waar het ligt. Dergelijke berichten kunnen dus zonder al te veel bezwaar opgenomen worden.

De opname van een interessant bericht over nieuwe diersoorten in de Mekongdelta wordt nog eens vereenvoudigd als het afkomstig is van een sympathieke en op het eerste gezicht ook onverdachte organisatie als het Wereld Natuur Fonds. Als deze organisatie haar berichtgeving dan ook nog eens baseert op wetenschappelijk onderzoek, kan het nieuws haast niet meer stuk.

* Mirjam Prenger e.a.: Gevaarlijk spel. De verhouding tussen pr & voorlichting en journalistiek (Diemen 2011), met hierin een dominante verwijzing naar het spraakmakende boek Flat Earth News van Nick Davies uit 2008.

Dit laatste is temeer het geval als dat nieuws ook nog eens 'leuk' is – leuk om te weten, leuk om te lezen, leuk om te zien.

Dit laatste is een niet te verwaarlozen en voor de huidige journalistiek ook kenmerkend* aspect dat niet alleen blijkt bij nieuwtjes over nieuwe diersoorten maar ook bij opmerkelijke berichten over vleesetende hufters of – een bewuste *canard* overigens - vreemdgaande CDA'ers.†

In negen van de tien gevallen zou je verwachten – of hopen - dat een journalist bij dergelijke berichten uiterst sceptisch is. In de praktijk blijkt echter dat die scepsis nogal eens uitblijft als de bron betrouwbaar wordt geacht.

Door de uitdrukking 'uit onderzoek blijkt' te gebruiken geeft de journalist aan dat dit zijns inziens het geval is en verdere navraag niet nodig wordt geacht.

Een vergissing zoals we weten.

* Verleuking is een kenmerkend aspect van de huidige journalistiek, zie hierover onder meer het vele dat in afgelopen tijd gepubliceerd is over ontwikkelingen bij het NRC Handelsblad (bijv. <http://goo.gl/aEQ6l>) en het NOS-journaal (bijv. <http://goo.gl/pw4xt>)

† De canard van het VARA-programma Rambam werd door nogal wat Nederlandse kranten overgenomen. Daaronder Het Parool, de Leeuwarder Courant en het Dagblad van het Noorden, zie ook <http://goo.gl/Mo0Qz>.

Bijlage 1

De Telegraaf 'Uit onderzoek blijkt' 1-10-2011-1-10-2012

totaal aantal artikelen: 92

onderzoek

uitvoerig/voldoende vermeld	10
minimaal vermeld	10
niet vermeld	46
	66

informatie

persbericht	3
info op basis 3de bron	13
info op basis onderzoek	
info op basis interview	2
onduidelijk	48
	66

Controle

Controle bij bron	1
controle bij derde	4
geen controle	60
nvt	1
	66

Thematiek

Geld, economie	21
psyche	3
arbeid(smarkt)	5
cultuur	1
opvoeding	4
lichaam, seks, gezondheid	17
politiek	2
criminaliteit	2
samenleving	3
divers	8
	66

ongeldig (politie-onderzoek, interview) 26

Bijlage 2

Dagblad v.h. Noorden 'Uit onderzoek blijkt' 1-10-2011-1-10-2012

totaal aantal artikelen: 134 (eigenlijk 103)

onderzoek

uitvoerig/voldoende vermeld	8
minimaal vermeld	9
niet vermeld	32
	49

informatie

persbericht	1
info op basis 3de bron	7
info op basis onderzoek	1
info op basis interview	3
onduidelijk	37
	49

Controle

Controle bij bron	
controle bij derde	4
geen controle	42
nvt	3
	49

Thematiek

Geld, economie	8
psyche	2
arbeid(smarkt)	2
cultuur	1
opvoeding	3
lichaam, seks, gezondheid	8
politiek	3
criminaliteit	4
samenleving	11
divers	7
nb: zeer vaak geografisch, vermeld bij economie of samenleving	
	49

ongeldig1 (opinie, interview)	28
ongeldig2 (zeer lokaal nieuws)	26
	54

Bijlage 3

NRC Handelsblad 'Uit onderzoek blijkt' 1-10-2011-1-10-2012

totaal aantal artikelen: 62

onderzoek

uitvoerig/voldoende vermeld	20
minimaal vermeld	4
niet vermeld	11

35

informatie

persbericht	2
info op basis 3de bron	14
info op basis onderzoek	8
info op basis interview	1
onduidelijk	10

35

Controle

Controle bij bron	6
controle bij derde	8
geen controle	21
nvt	

35

Thematiek

Geld, economie	5
psyche	3
arbeid(smarkt)	1
cultuur	2
opvoeding	3
lichaam, seks, gezondheid	4
politiek	2
criminaliteit	2
samenleving	4
divers	9

35

ongeldig (ingezonden brief, interview, opinie) 27